

Naprakészen az eszperantóról 2002-12-03

A világban, amely a kisebbségek nyelvi és kulturális különbözőséghez való jogának tudatára ébred, az eszperantó nyelv megújuló figyelmet kap a befolyással bíró döntéshozók részéről... Civil szervezetek és szövetségek nyomást gyakorolnak, hogy az ENSZ és az Európai Unió tűzze napirendre a nemzetközi nyelv kérdését... 1966 júliusában a Nemzetközi Szervezetek Nitobe Szimpóziuma egyesítette a független szervezetek szakértőit Prágában, a Cseh Köztársaságban, hogy ellenőrizze az eszperantó nyelv akkori helyzetét és a vitás kérdések sorába a nyelvi jogok és nyelvpolitikai kérdések közé ajánlotta felvenni. A Prágai Nyilatkozat, az eszperantó mozgalmat jellemző célok és értékek modern kiáltványa a nyelvi demokráciát és a nyelvi különbségek megőrzését hangsúlyozza... Az eszperantóul beszélő hírességek közé tartoznak az 1994. évi Nobel-díjas Reinhard Selten, az 1996-os sakkvilágbajnok Polgár Zsuzsa, Soros (Schwartz) Tivadar, a pénzmogul Soros György apja... A Bennezültött Párbeszéd program világszerte a bennezültött népek egymás közötti párbeszédének erősítését célozza, a gyarmatosítók nyelvét mellőzve az eszperantót használják közvetítőként... Íme néhány adalék az eszperantó mostani állapotára vonatkozóan.

Célok és gyökerek. Az alpművet, amiből az eszperantó nemzetközi nyelv lett, 1887-ben adta ki Ludwig Lazar Zamenhof Varsóban. A nemzetközi segédnyelv ötlete, ami nem a nemzeti nyelveket szándékozza felváltani, hanem kiegészítő, második nyelvként szolgál, nem új, de Zamenhof tudatában volt, hogy egy ilyen nyelvet közösségi használat fejleszthet ki, ezért az eredeti tervezetét a minimális nyelvtanra és szókincsre korlátozta. Az eszperantó mára már teljesen kibontakozott, nemzetközi beszédközösséggel és kifejtett kifejezőkészséggel rendelkezik. Zamenhof sok elképzelése megelőzte a modern nyelvészet atyjának, Ferdinand de Saussure-nek elképzelését (akinek René fivére eszperantista volt).

Jellemzők. Az eszperantó beszélt és írott nyelv. Szókészlete főleg nyugat-európai nyelvekből származik, míg mondattana és alaktana erős szláv befolyást mutat. Az eszperantó szóelemek állandók, csaknem végtelen, más-más szavakkal való kombinációra alkalmasak, ezért sok hasonlóságot mutat az izoláló nyelvekkel, mint a kínai is, míg belső felépítése a ragozó nyelvekkel mutat rokonságot, mint a török, a szuahéli és a japán.

Kibontakozás. Kezdetben a nyelv kb. 1000 szógyökből állt, amiből 10.000-12.000 szót lehet képezni. Ma az eszperantó szótárak 15.000-20.000 szógyököt tartalmaznak, amiből százezernyi kifejezést lehet formálni; és a nyelv tovább fejlődik: az aktuális irányzatokat az Eszperantó Akadémia ellenőrzi. Az idők folyamán a nyelv a legkülönbözőbb célokra volt használva, némelyek vitát váltottak ki, vagy problémát okoztak. A nyelvet betiltották, használóit üldözték, úgy mint Sztálin, aki az eszperantót „kozmetopoliták” nyelvének tartotta, és Hitler, akinek a nyelv a zsidók nyelve (Zamenhof, a nyelv megalkotója zsidó volt). A nyelvet családi nyelvként használók körülbelül ezren vannak.

Használók: Az Eszperantó Világszövetségnek (UEA), melynek a tagsága képezi az eszperantó közösség legaktívabb részét, 62 országban van országos tagszervezete és egyéni tagsága kb. kétszer annyiban. Az eladott tankönyvek száma és tagsági statisztikák jelzik, hogy a nyelv valamilyen fokú ismerői száma több száz ezer, sőt millióra tehető. Eszperantóul beszélők az egész világon megtalálhatók, jelentős számban olyan eltérő jellegű országokban is, mint Kína, Japán, Brazília, Irán, Madagaszkár, Bulgária és Kuba.

Az eszperantó oktatása. Eszperantóval nagyon hamar el lehet kezdeni kommunikálni és ez ideális bevezetőként szolgál az idegen nyelvek tanuláshoz. Hetek alatt a tanulók levelezésbe kezdhetnek eszperantóul, néhány hónap múlva tanulmányi kirándulást tehetnek külföldre. Kísérletek és nem hivatalos megfigyelések tanúsítják, hogy az eszperantó nyelv előzetes tanulása előnyös befolyással van a második és további nyelv tanulására. Bár nem kevés iskolában tanítják a nyelvet, leggyakrabban önállóan, vagy levelező tanfolyamon tanulják (papír-, ill. elektronikus posta útján), vagy helyi eszperantó klubokban. Több, mint 100 nyelven vannak tankönyvek és tananyagok önálló tanuláshoz. Eszperantó tanárok új Internet-helye, a www.edukato.net aktuális oktatási kérdésekhez ad ötleteket.

Hivatalos elismerés. 1954-ben az UNESCO Közgyűlése elismerte, hogy az eszperantó nyelv eredményei egybehangzanak az UNESCO céljaival és eszméivel és hivatalos kapcsolatot létesült az UNESCO és UEA között. Az együttműködés két szervezet között ma is tart. 1977-ben az UNESCO főigazgatója, Amadou-Mahtar M'Bow úr felszólalt a 62. Eszperantó Világkongresszuson. 1985-ben az UNESCO Közgyűlése felhívta a tagállamokat és nemzetközi szervezeteket, hogy segítsék elő az eszperantó iskolai oktatását, a nyelv használatát nemzetközi ügyekben. UEA konzultációs kapcsolatban áll az ENSZ-szel, az UNICEF-fel, az Európa Tanáccsal, az Amerikai Államok Szervezetével és a Nemzetközi Szabványügyi Szervezettel is.

Találkozók és utazások. Több, mint száz nemzetközi konferencia és találkozó jön létre évente eszperantó nyelven – fordítók és tolmácsok nélkül. A legnagyobb az Eszperantó Világkongresszus, legutóbb Adelaide-ben (1997), Montpellier-ben (1998), Berlinben (1999), Tel-Avivban (2000), Zágrábban (2001), Fortalezában, Brazíliában (2002). Világkongresszus lesz Göteborgban, Svédországban (2003), Pekingben (2004), Vilniusban, Litvániában (2005). Arab országban az első eszperantó szimpózium Ammanban volt 2000-ben. Az ötödik Össz-Amerikai Kongresszus Mexikóvárosban volt 2001-ben és a harmadik Ázsiai Kongresszus Szöulban volt 2002-ben. 2002-ben a *Pasporta Servo* nevű utazást segítő hálózat kiadványa 82 ország 1200 olyan vendéglátó címét tartalmazza, akik ingyenes szálláshelyet biztosítanak az eszperantóul beszélők számára.

Kutatás és könyvtárak. Sok egyetem nyelvészeti tananyagába beveszi az eszperantót is és fakultatív tananyagként ajánlja. Külön említésre érdemes a budapesti Eötvös Lóránd Tudományegyetem, ahol eszperantó diplomát lehet

szerezni, valamint a poznanii egyetem Lengyelországban interlingvisztikai diplomaprogrammal. Az Egyesült Államokbeli Modern Nyelvek Szövetsége bibliográfiája 300-nál több eszperantó szakkiadványt regisztrál évente. A Brit Eszperantó Szövetség könyvtára 20.000-nél több tételt tartalmaz. Nagy könyvtárak közé tartozik a bécsi Nemzetközi Eszperantó Múzeum (az Osztrák Nemzeti Könyvtár része), Hodler Könyvtár az UEA központi irodájában, az eszperantó gyűjtemény Aalenben, Németországban. A bécsi és az aaleni gyűjteményben Interneten is lehet keresni és szolgáltatásait nemzetközi könyvtárközi kölcsönzéssel igénybe lehet venni.

Szakmai kapcsolatok és különleges érdekek. Az eszperantóul beszélők szervezete közé tartozik az orvosok, írók, vasutasok tudósok, zenészek és sok más szakma szervezetei. Gyakran saját újságot adnak ki, konferenciát szerveznek és segítenek a nyelv terjesztésében és szakmai használatában. A san-marínói Tudományok Nemzetközi Akadémiája megkönnyíti az egyetemi együttműködések. Eredeti és fordított kiadványok jelennek meg rendszeresen az asztronómia, informatika, botanika, rovartan, vegyészet, jog és filozófia területén. Léteznek szakmai csoportok szervezeti, mint a cserkészeké, sakk- és go-játékosoké; TEJO, az UEA ifjúsági szervezete gyakran rendez nemzetközi találkozót és saját újságot ad ki. Buddhisták, sintóisták, katolikusok, kvékerek, protestánsok, mormonok és bahaisták saját szervezettel rendelkeznek és sok egyéb társadalmi aktivista csoport használja a nyelvet.

Irodalom. Az eszperantó virágzó irodalmi hagyományát a Nemzetközi PEN is elismerte, 1993 szeptemberében a 60. kongresszuson tagjai közé fogadta az eszperantó szekciót. Említésre érdemes mai szerzők közé tartozik Trevor Steele (Ausztrália), Nemere István (Magyarország), Spomenka Štimatec (Horvátország), költők William Auld (Skócia), Mihail Gispling (Oroszország/Izrael) és Abel Montagut (Katalónia), esszéírók és fordítók Probal Dasgupta (India), Fernando de Diego (Venezuela) és Kuriszu Kei (Japán). Auld 1999-ben és 2000-ben irodalmi Nobel-díjra volt jelölve költészeti munkásságáért.

Fordítások. Az utóbbi években kiadott fordítások: Hemingway: *Az öreg halász és a tenger*, Tolkien: *Gyűrűk ura*, García Márquez: *Száz év magány*, Omar Kajam: *Robaják*, Günther Grass: *Bádogdob*, Marco Polo: *Csodák könyve*, Cao Xueqin nagy családi szágája, az *Álom a Vörös Palotában*. Gyermekeknek az *Asterix*, *Mici mackó*, *Rin-tin-tin* mellé odakerülhet *Borzas Péter*, *Harisnyás Pipi* és a világhírű finn Tove Jansson minden *Mumin-völgy* kötete, ugyanúgy L. Frank Baum *Óz*-könyvei Internetről letölthető példányai. Az eszperantóból fordított könyvek közé tartozik az *Álarcosbál a halállal*, ami 1965-ben jelent meg Soros (Schwartz) Tivadar, a bankár Soros György apja tollából: egy család sorsát beszéli el a náci által megszállt Budapesten. Ez a mű legutóbb Angliában (2000) és az USA-ban (2001) jelent meg angolul és megjelent már oroszul, németül és törökül is. (Magyarul 2002-ben *Náciuralom Magyarországon* címmel jelent meg.)

Színház és mozi. Drámaírók Goldoni, Ionesco, Shakespeare és Alan Ayckbourn különféle darabjait mutatták be az utóbbi években eszperantóul. Shakespeare sok drámája létezik eszperantó fordításban: a legutóbb bemutatottak egyike *Lear király* Hanoi-ban, Vietnamban 2001 decemberében, helyi szereplőkkel. Bár Chaplin *Diktátora* eszperantó nyelvű feliratokat használt a film jeleneteiben, az egész estét betöltő

filmek ritkák. Nevezetes kivétel a *Lidérc* (Inkubo) című kultuszfilm, aminek a párbeszédei is eszperantóul vannak.

Zene. A zenei típusokba a népszerű és népdalok, rockzene, kabaré, szóló- és kórusművek, az opera tartozik bele. Népszerű zeneszerzők és előadók a brit Elvis Costello, az amerikai Michael Jackson vett fel eszperantóul, a nyelv által ihletett zenekari művek születtek vagy használták a nyelvet promóciós anyagukban. A Warner Brothers által Spanyolországban 1996-ban kiadott teljes eszperantó album néhány száma a slágerlista csúcsára jutott. Eszperantó szövegű klasszikus zenekari és kórusművek közé tartozik Lou Harrison *A Szutra-szív* és David Gaines első szimfóniája, mindketten amerikaiak. A zene megtalálható az Interneten, ezen kívül található néhány más eszperantó karaoke-hely.

Periodikák. Több mint 100 magazin és szemle jelenik meg eszperantóul, beleértve a *Monato* c. havi hirmagazint, a *Fonto* c. irodalmi folyóiratot és az UEA lapját, az *Esperanto*-t. Az *Eventoj* kétheti hírszemle elektronikus formában is olvasható, ugyanígy a *Montato* is, néhány folyóirat archívuma elérhető Interneten is. A rendszeresen megjelentő lapok közé tartoznak egészségügyi, vallási, ifjúsági lapok, oktatási, irodalmi és egyéb témákkal foglalkozó újságok.

Rádió és televízió. Rádióadók Braziliában, Kínában, Kubában, Észtországban, Olaszországban, Ausztriában és Lengyelországban adnak rendszeresen eszperantóul, így tesz a Vatikáni Rádió is. Néhány műsor Interneten is hallgatható. Némely ország televíziós csatornája rendszeresen sugároz eszperantó nyelvtanfolyamot, ilyen a *Mazi Gondolandum* c. a BBC 16 részes sorozata, melyet legutóbb a lengyel 1-es csatornahálózata sugárzott.

Internet. Az elektronikus hálózat a leggyorsabban növekvő kommunikációs eszköz az eszperantót használó közösség körében. Több száz levelező lista létezik eszperantó nyelven, melynek skálája az eszperantó otthoni használatától a relativitás-elmélet megvitatásáig terjed. Széles körben használják az eszperantót ICQ, IRC és PalTalk csevegőszobáiban. Eszperantó nyelvű WWW oldalak százezres számot számlálnak. Néhány a <http://www.esperanto.net/veb/> web-helyen található Virtuális Eszperantó Könyvtáron keresztül érhető el, mások a keresőbe az „esperanto”, ill. „eszperantó” begépelésével találhatók meg.

UEA szolgáltatásai. Az Eszperantó Világszövetség (UEA) könyveket, újságokat ad ki, valamint évkönyvet az eszperantó szerveztek és az egész világot átfogó helyi reprezentánsaik címével. Minden kiadványa, hanglemezekről, kazettákról és egyebekről szóló információi megtalálhatók az UEA könyvkatalógusában, ami Interneten is kunzultálható: <http://www.uea.org/katalogo>. A Szövetség könyvszolgálatá több mint 3500 címet tart raktáron. Az *Eszperantó dokumentumok* c. eszperantó, angol és francia nyelvű sorozata tanulmányokat, jelentéseket tartalmaz az eszperantó nyelv aktuális helyzetéről és megszerezhető az UEA központi irodájában, Rotterdamban.

További információkért az eszperantó nyelvről az UEA-hoz lehet fordulni: Nieuwe Binnenweg 176, NL-3015 BJ Rotterdam, Hollandia (tel. +31-10-436-1044; fax +31-10-436-1751; Interneten: uea@inter.nl.net),

vagy

777 United Nations Plaza, New York, NY 10017, USA, (tel. +1-212-687-7041; fax +1-212-949-4177),

vagy

a honlapján: <http://www.uea.org>.